

PIK KATALIN

A cigány gyerekek és az óvoda esete – I.

Az iskolai szegregáció-kutatás alprogramjában elfogadta az Akadémia Kisebbségkutató Műhely azt a kutatási tervet, melyben egy hét településre kiterjedő kutatást végeztünk a cigány gyerekek óvodai helyzetéről. A teljes anyag terjedelmi okokból nem fért volna el a lapban, ezért egy kisebb, „emészthetőbb” változatot adunk közre. Remélhetőleg mind szociálpolitikus, mind szociális munkás olvasóink számára hasznos információkkal.

Feltételezhető, hogy a cigány gyerekek iskolára való felkészítése/előkészítése nem történik meg kellő mértékben az óvodai foglalkozások keretében. Hogy egy település milyen módon közelít a cigány gyerekek, tehát a jövőbeni cigány felnőttek élethelyzetének megoldásához, sokat elárul abból, hogyan politizálnak, hogyan gondolkodnak a jövőről. Az óvodai helyzet megoldása természetesen önmagában nem elég, de megoldatlansága, vagy csak formális megoldása, az óvodába-járás pusztán bürokratikus támogatása jelzi, hogy az adott helységben milyen lehet néhány év múltán a cigányság helyzete.

Tény, hogy az óvodáskorúak száma több évtized átlagában kb. tíz százalékkal haladja meg az aktuálisan rendelkezésre álló férőhelyek számát. (Megfelelő KSH adatok.) Feltételeztük, hogy gyakran a roma kisebbséghez tartozók nem veszik igénybe az óvoda szolgáltatásait. Holott általában ezek a családok nélkülözik a legjobban azokat a készségeket, melyekre nagy szükség van az iskolában.

Tény az is, hogy a cigány gyerekek jó két ötöde nem tud megfelelni jelen helyzetben az általános iskola követelményeinek, és a speciális tantervű – régebben kiegészítőnek nevezett –, azaz az enyhe fokban értelmi sérültek iskoláiba kerül. Ezekben az intézményekben arányuk nagymértékben meghaladja nem roma kortársaik arányát (Rigó 1995, Kemény 1996, Kertesi, Kézdi 1998). A helyzet létrejöttének okairól és következményeiről másutt bővebben írtam (Pik 1998, 1999). Az iskolai életmódra, az általános iskola követelményeihez való alkalmazkodásra fel kell készülni a mai iskolásoknak. Különösen az iskola világtól eltérő szociokulturális helyzetű családok gyerekeinél nem elegendő, hogy az átlagos tempóban fejlődő gyermek spontán érése foly-

tán váljon „iskolaéretté”. Hogy ez jó vagy nem jó: nem a mi dolgunk eldönteni.

Kutatásunkban kísérletet tettünk arra, hogy az iskolát megelőző életkor egyik fontos összetevőjéről, az óvoda „használatáról” empirikus adatokat szolgáltatassunk.

Egyes kutatók szerint a cigány szülők nem szívesen viszik óvodába gyerekeiket. Alighanem túl általános ez a megfogalmazás. Bizonyosan vannak olyan cigány szülők, akik nem szívesen viszik gyerekeiket és vannak olyanok, akik viszont örülnek az óvodának. Alighanem a nem cigányok között is vannak ilyen különbségek. Biztos, hogy csak olyan óvodába viszi szívesen a szülő a gyereket, ahova a gyerek is szívesen megy és ahol a gyereket is és a szülőt is szívesen látják.

Anekdotikus információink vannak az olyan helyzetekről, amikor az óvoda legszigorúbb óvónőjére bízák azokat a cigány gyereket, akiket csak a jegyző kötelezése alapján, öt évesen iratnak be az ún. iskolai életre felkészítő foglalkozásra – mert nem jártak öt éves korukig óvodába. A cél az, hogy „kissé civilizálják” őket. Az ilyesfajta megközelítés viszont inkább ellenkező hatású, inkább elijeszti a szülőt és a kisgyereket. Kevés az olyan óvónő, aki becsalogatja az idegenkedő cigány kisgyereket az óvodába.

De nem tudjuk pontosan, mi is a helyzet. Járnak-e óvodába és mennyi ideig, milyen hatásfokkal a cigány gyerekek? Van-e összefüggés az iskolai szegregáció létrejötté és a rendszeres, nem formális óvodába járás – tehát nem a formális óvodába iratás – között? Miért nem járnak óvodába azok, akik nem járnak? Indirekten ugyanez a kérdés: akik rendszeresen járnak, miért járnak? Milyen az a társadalmi közeg, amely kedvez az óvodáztatásnak és milyen az, amely ellene hat?

Ezek a kutatás legfontosabb kérdései, melyekre csak az egyes helyszíneken kaphattunk választ.

A kutatás nem volt országos, reprezentatív vizsgálat, erre jelenleg nem is volt keretünk. Ezért olyan minta kiválasztására törekedtünk, ahol a cigány gyerekek oktatásügyi szegregációjának „hagyománya” van, rendelkezésre állnak régebbi adatok arról, hogy valamilyen formában elkülönül a cigány és a nem cigány gyereknépesség oktatása. Erre a szakirodalomban találunk utalásokat (Csongor 1991). Csongor Anna és Kravjánszki Róbert az 1985/86-os tanévben teljes körű felmérést végzett: végigjárták Magyarország homogén cigány osztályait. A „megfosztó elkülönülés” fogalmat használta Csongor fent idézett 1991-es publikációjában. A szegregált osztályok szervezésének indokait az iskolába lépéskor pedagógiaiknak tüntetik fel a településeken, ám kiderül, hogy végül is leplezetlenül csak az elkülönítést szolgálják. Ahogy nem sikerült a felső tagozatra a homogén osztályokban felzárkóztatni a cigány tanulókat a tanulmány idején, feltehetően azóta sem változott ezeken a településeken a helyzet, hiszen az akkori cigány osztályokat szervező települések nagy részében ún. cigány felzárkóztató programokra igényeltek plusz pénzt az 1998/99-es tanévben. Úgy

tűnik, a szegregált iskolai oktatás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

Csongor fenti kutatásában elemzett 32 települése közül 28-ban kértek pénzt a cigány felzárkóztató programokra. A 28 település közül egyszerű véletlen mintaválasztással jutottunk el ahhoz a hét helységhez, amelyen végül is lebonyolódott a kérdezés. Az MTA Történettudományi Intézet Akadémiai Kisebbségkutató Csoport biztosította mindehhez az anyagi háttérrel, melyet ezúton is köszönünk. Ugyancsak köszönte illeti a segítségért Nagy Irént és Daróczi Jánost, akik az interjúkat felvették.

A kiválasztott településeken interjúk módszerrel tártuk fel az óvodai helyzetet 1999 tavaszán. Informátoraink voltak a település vezetői, az óvoda vezetői és természetesen az egyes kiválasztott családok. Az interjúkat kiegészítettük az óvodai csoportokban folyó munka megfigyelésével és az óvodai dokumentumok elemzésével.

A települési önkormányzatok vezetőitől (a szükséges adatvédelem biztosítására is kitérve) segítséget kértünk egy levélben, melyben leírtuk kutatásunk főbb célkitűzéseit.

Ezután félig strukturált interjúk készültek (1. táblázat) a települések felelős vezetőivel (16 interjú), az óvodavezetőkkel és -pedagógusokkal (11 interjú), valamint a szülőkkel (14 keveset hiányzó gyerek, 12 sokat hiányzó gyerek).

Kiegészítették mindezeket az óvodai csoportokban végzett megfigyelések jegyzőkönyvei. Ezután elemeztük az óvodák nevelési programját, elkértük az óvodák hiányzási listáit.

Mindezek alapján összeállítottuk a települések legfontosabb jellemzőit.

1. táblázat Összefoglaló a felvett interjúkról

település	polgárm.	jegyő	egyéb vez.	óvoda-vez	óvoda-ped..	szülő +-*
Nemessény		1	1	2		2+
Tiszatetény	1	1	1	1		2+ 2-
Hosszúpéteri	1		1	12		1+ 1-
Hajdúlovas		1	1		1	2+ 1-
Dénesfalva	1	1	1			2+ 2-
Kiskunzállás	1		1	11	1	3+ 3-
Dalospetri	1		1	1		2+ 3-
összesen	5	4	7	7	4	14 12

mindösszesen: 53 interjú

* +: keveset hiányzó, -: sokat hiányzó gyerek

A rendelkezésre álló adatok, interjúk, megfigyelési jegyzőkönyvek és dokumentumok alapján az egyes településekről külön-külön esettanulmány készült. A teljes kutatási jelentés az MTA TTI AKM-ben olvasható, mintegy ötszáz oldalon.

Jelen tanulmány a kutatási jelentés alapján készült. A települési jellemzőket összevetve választottuk ki azt a két települést, mely a roma óvodások szempontjából „rossznak”, illetve „jónak” tűnt: azaz két olyan falut, amely minden fontosabb jellemzője alapján hasonló, csak a hiányzási arányok térnek el élesen. Az egyik faluban sokat hiányoznak az óvodából a roma gyerekek, míg a másik igen hasonló adottságúban keveset.

A „rossz” és a „jó” helyek

A felvett interjúk, a település demográfiai jellemzői és az óvodai megfigyelések valamint dokumentumok alapján a hét település két élesen elkülönülő csoportot alkotott az óvodai hiányzások szempontjából. A hét településen nyolc óvodát vizsgáltunk. Az egyik csoportba tartozik Tiszatetény és Nemessény alapítványi óvodája. (A települések eredeti neveit fantázia nevekkel cseréltük fel az adatvédelmi szempontok miatt, az összes többi adat és név az eredeti.) Ezekben az óvodákban a hiányzási arányok 30 százalék alatt vannak. A másik csoportot Nemessény önkormányzati óvodája és a többi öt óvoda alkotja, itt a hiányzások 40 százalék felett vannak.

Ebben az írásban tehát két települést hasonlítottunk össze: Tiszatetényt és a hozzá leghasonlóbb települési és demográfiai viszonyokat mutató Dalospetrit. Az elsőként említett faluban alacsony a hiányzási arány, a másodikban magas. Megpróbáltuk megérteni az okokat és a rendelkezésünkre álló adatok alapján figyelembe venni mindazokat a szempontokat, amelyek az eltérő helyzetet létrehozták. Kísérletet tettünk arra, hogy képet adjunk az óvoda használatának eltérő mértékéről.

A 2. táblázatból látható, hogy a lakosok száma, a cigány lakosok (becsült) aránya, a munkanélküliségi ráta (becsült) aránya, az óvodák száma igen hasonló a két faluban. Az első eltérés a roma gyerekek arányában mérhető a két falu óvodájában. Dalospetriben, ahol a beiratott óvodások nem szívesen mennek, sokat hiányoznak (a legmagasabb hiányzási rátát itt mértük) a roma óvodás gyerekek aránya alacsonyabb mint az az óvodáskorúak számából következne. Tiszatetényben, ahol az önkormányzati óvodák közül mintánkban a legacsonyabb a hiányzási arány, a roma óvodások aránya nem alacsonyabb az óvodáskorúak arányánál. Az előző településen kisebb arányban íratják be a roma gyerekeket az óvodába, ha beíratják ez sokszor csak formális. Az áttekintő adatok természetesen nem sokat árulnak el az okokból. Kutatásunk éppen ezért arra irányult, hogy a település vezetői, az óvoda vezetői és az érintett szülők saját szempontjaikat képviselve, maguk mondják el, mi a helyzet az egyes helyeken. Milyenek a helyi „politikák” az önkormányzatban, mit csinál az óvoda, hogyan vélekednek a szülők az óvodáról, mit gondolnak a pedagógusok.

2. táblázat *Települési jellemzők*

Jellemzők	Dalospetri	Tiszatetény
Lakosok száma	2127	2700
Roma lakosok	850	1300
Romák %	40	50
Munkanélküli %	30	40
Roma munkanélküli %	80–85	90
Óvodák száma	1	1
Óvodások száma	75	131
Roma óvodások %	39	70
Térítési díj (Ft)	99	82
Hiányzások százaléka roma óvodásoknál	39	27

Az alábbiakban tehát a két települést hasonlítjuk össze: az alacsony hiányzási arányt mutató Tiszatetény a „jó” és a hasonló mutatókkal bíró, ám magas hiányzási arányt produkáló Dalospetri a „rossz”. Vajon miért? Mi a különbség vagy mi az azonosság a két faluban?

Dalospetri, ahol nem szeretik az óvodát

A Szabolcs-Szatmár megyei falu összlakossága 2127 fő. Kétötödük roma.

A falu képe rendezett, viszonylag sok az új ház, a régebbieket is rendben tartják, a kertek, udvarok meg vannak művelve. Nincs cigány telep és első látásra kívülről sem lehet megtudni, hol laknak a romák. Mintha a helyi cigányság integrálódott volna a falu többi lakosa közé. Két roma csoport van Dalospetriben, 80 százalék az oláh cigány és 20 százalék a romungro. Az oláh cigányok megtartották nyelvüket, a gyerekek ennek megfelelően nem beszélnek jól magyarul, amikor óvodába kerülnek. A két csoport között nincs érzékelhető feszültség.

A helyi kisebbségi önkormányzat elnöke volt legfőbb informátorunk. Rajta kívül – és a meglátogatott családokon kívül – az óvoda vezetőjével és a polgármesterrel beszéltünk. Szívesen fogadtak minket, kérdéseinkre igyekeztek legjobb tudomásuk szerint válaszolni. A cigány gyermekek számát a pedagógusok helyi ismereteik alapján becsülték meg, a számok alapján kérték a plusz támogatásokat. Természetesen a felnőtt cigányok száma is becsült érték, ez mindkét településre igaz.

A településen 25–30 százalékos a munkanélküliségi ráta. A cigányoknál azonban itt is – akár csak az összes többi mintánkba került településen – jóval magasabb, 80–85 százalékosra tehető. Vannak, akik vállalkoznak a cigány családok között a mezőgazdaságban, építőiparban. A települési – valamint a kisebbségi önkormányzat is – különféle

munkahelyteremtési programokkal próbálkozott, de mindezek csak kevés ember számára jelentettek megélhetést.

A pütkösdista misszió – több alföldi településhez hasonlóan – itt is aktív. A helyi kisebbségi önkormányzat előző elnöke egyben a falu pütkösdista papja is. Nem cigány, de megtanult cigányul. A polgármester szerint sokat lendített a pap és a vallási közösség a helyi cigányok életén, sokban változott az életmódjuk. Ez nemcsak a cigányokra vonatkozik, a misszió a nem cigányok körében is szerzett szép számban híveket. Az alkoholizmus ennek nyomán jelentősen visszaszorult, és közösségi élet kezd alakulni a faluban.

Érezhető volt a beszélgetések során, hogy minden helyi vezető segítséget szeretne kapni. Még a mi látogatásunkat is segítségnek érezték, sokat beszéltek a megadatlan problémákról, az iskoláztatás, óvodáztatás problémáiról. Az oktatási intézmények – mind az iskola, mind az óvoda – égető gondja, hogy meglehetősen eszközhiányosak, alapvető dolgok sincsenek meg. A speciális tanterv szerint oktató iskolában még gyógypedagógus sincs, senki nem jelentkezett a meghirdetett álláshelyre.

Az utóbbi négy évben megszüntették a külön cigány csoportokat az óvodában, ettől is remélve a jobb óvodai nevelési arányokat.

Az óvodai helyzet és a cigányok

Az óvoda vezetője nemrégiben vette át ezt a feladatot, mert az előző vezető elment szülni. De előtte is ebben az óvodában dolgozott, sőt, a faluban lakik, így jól ismeri az embereket, óvodásokat és mindezek viszonyait. Szívesen fogadott bennünket. Az óvoda irodája, beszélgetésünk színtere kicsi, szegényesen berendezett, hasonlóan az intézményhez. Itt az irodában a kényelmi „eszközök” hiányoznak, az udvaron és a csoportszobákban nincsenek a fejlesztő, változatos játéktevékenységet biztosító eszközök. Úgy tűnik, hogy az itt dolgozók minden jóindulatuk, jóakarattal ellenére tehetetlenkednek. Máshonnan, mástól várják a megoldást, mintha a probléma nem az ő településüké, nem az ő szűkebb környezetüké lenne, nem az ő szakmai kompetenciájukba tartozna. Tőlünk is azt várták, talán megmondjuk, mi is a teendő a cigány gyerekekkel. Mit tegyenek, hogy járjanak rendszeresen óvodába, mit tegyenek, hogy jobban ragaszkodjanak ehhez az intézményhez. Mintha a kívülről jöttek tudnának valamit, amit a faluban dolgozók nem tudnak. Mintha a tehetetlenséget kompenzálni lehetne tanácskéréssel.

Az óvoda épülete régen felújításra szorulna, nemkülönben a játszópark. Az 1999 őszétől beinduló cigány felzárkóztató program eszközeit még nem vették meg az interjúk készítésének idején, tehát 1999 júniusában, de a polgármester megígérte, hogy ezt a pénzt teljes egészében a program eszközigényeire költhetik. A jelenlegi másfél milliós költségvetésből nem telik eszközbeszerzésre, felújításra.

Saját hatáskörükben a cigány gyerekek hatékonyabb óvodáztatása érdekében négy éve megszüntették a külön cigány csoportot. Ennek ellenére úgy érzik, a cigány szülők még mindig bizalmatlanok, nagyon féltik a gyerekeiket. Sokan nem merik elengedni, vagy a legkisebb sérelemre túlzott heveséssel reagálnak. Ennek nyilván megvan a maga mélyebb oka, de ezt nem boncolgathattuk ebben a kutatásban, úgy tűnik az óvodapedagógusok sem nagyon boncolgatták az elmúlt négy év során.

A 75 gyerek három csoportba jár, 31 a roma származású. A 15 iskolába menőből 10 az óvoda véleménye szerint egyértelműen iskolaérett. Hármat – mint a vezető óvónő fogalmazott: „...kénytelenek voltunk nevelési tanácsadóba küldeni, és a 3 gyereknek eltérő tantervű csoportba kell mennie. Kettőt hagytunk vissza, aki ismétli a nagy csoportot. A magyar gyerekek közül is mentek a nevelési tanácsadóba, de azok nem mentek a szakértő bizottsághoz. A nevelési tanácsadó úgy gondolta, hogy mehetnek az első osztályba, a kislétszámú osztályba. Viszont ezt a három, a »c«, a kisebbséghez tartozó gyereket a nevelési tanácsadó átutalta a szakértői bizottság elé.”

Az az egyik baj, hogy későn kezdik az óvodát, aminek látogatása így csak formális, hiszen a hiányzások miatt amúgy is csak a foglalkozások egy részén vannak jelen a gyerekek. Az átlagos hiányzási arány 39 százalékos. A 31 gyerek közül 14 még ennél is többet hiányzott, két gyerek 140 napot a lehetséges 185-ből. A rendszeresen járók – azaz akik az átlagos hiányzási arány, a 73 nap fele alatt voltak távol – mindössze hatan voltak. Nem volt feltűnő különbség a nemek között.

A vezető óvónő szerint az óvoda megkísérli, hogy a családokat meglátogatva, rábeszélje őket az óvodára. Ez azonban – mint a statisztikai adatokból láthattuk – nem igazán sikeres. A beiratást is az óvoda rábeszélésére intézik csak el, hiába jelent meg a falu újságjában a beíratkozás időpontja, nem jöttek beírni a gyereket – hallhattuk szemrehányó hangon az óvodavezetőjétől –, „és minden évben ki kell menni hozzájuk”. Ezt az óvónő a szülők hanyagságának tartja és a gyerekekkel szembeni véteknek. Ha ez a vélemény a szülőről – ne firtassuk, hogy jogosan, vagy nem jogosan –, nyilván nem alakulhat ki egy olyan kölcsönös bizalmi helyzet, melyben jól érzi magát mind a gyerek, mind a szülő, mind a pedagógus.

A helyzet Dalospetriben hasonló a többi település helyzetéhez, ha a gyerek nem járt óvodába, sokszor csak később engedik iskolába a szakemberek. A túlkorosság problémái a kora serdülőnél fognak majd jelentkezni, az eredmény pedig a befejezetlen általános iskola lehet, amely a továbbtanulás lehetőségét is elveszi. Az óvoda nem tehet mást, ha úgy látja, hogy csak a megtanulható dolgok hiánya miatt nem iskolaérett a gyerek, még egy évet visszatartja az óvodában: „...nagyon kevés gyereket tudunk elengedni az iskolába, ha csak egy évet járt óvodába, azt is hiányosan. Ezért kénytelenek vagyunk nevelési tanácsadóba küldeni, az aztán javasolja még egy évig az óvodai

nevelését. Vagy a szülők kérésére marad, mert hogy vannak értelme-
sebbek, hagy maradjon még, mondják.”

Vajon mennyire jellemző csupán a cigányokra a rendszertelen óvo-
dába járás? Hogy van ez, a faluban másokkal is előfordul? Az óvónő
kikerülte a válaszadást, újra és újra arra tért vissza, hogy ha „a szülő
értelmes”, a kiscsoportba is beviszi már a gyereket. Mindebből követ-
kezik, hogy a cigány szülőket többnyire nem tartja értelmesnek, hi-
szen többnyire nem viszik be a gyerekeket a kiscsoportba. Ha viszont
ilyen egyértelmű az értékeítélet a szülőkről, nem csodálható, ha a szü-
lők a maguk módján mondanak ítéletet az óvodáról.

A településen úgy döntöttek négy évvel ezelőtt, hogy megszüntetik
a szegregált óvodai csoportokat. Azt várták ettől, hogy a vegyes cso-
portokba a roma szülők szívesebben fogják hordani a gyereket. Vá-
rakozaik azonban nem hoztak teljes eredményt, a hiányzások ma
is magasak, az általunk vizsgált hét település közül a legmagasabbak.
Ennek egyik oka az lehet, hogy sok szülő nagyon félti a gyereket,
mintha a „magyarok” bántanák őket, mintha a vegyes csoportban job-
ban ki lennének téve a gyerekek a kellemetlen élményeknek. Aligha-
nem nem véletlen ez a féltés, talán a szülők saját óvodás-iskolás ta-
pasztalatai köszönnek vissza. És ami nagyobb baj, talán nem bíznak
elégé a magyar óvónőkben, nem hiszik el, hogy tényleg megvédik
a cigány kisgyereket, ha esetleg a magyarok bántanák. Az óvónők ezt
túlérzékenységnak tartják, nem is igen értik, hogy milyen emlékek,
milyen megaláztatások okozhatják a szülőknél a túlzottnak tartott vé-
delmi reakciókat. Ennek extrém formája, hogy egy kisebb jelentőségű,
mindennapos óvodai csetepaté után nem engedi többet a szülő az
óvodába a gyereket. „Például, ha véletlenül megkarcolják, vagy vé-
letlenül csak meglöki a másik játék közben, ennyiért már olyat csinál
a szülő, hogy jaj nekem, hogy jajaj megölték, és akkor elővesszük a
finom beszédet, és próbáljuk magyarázni, hogy csak véletlen volt,
gyerek a gyerekekkel, megtörténik...”

Ha valakinek nincsenek ilyen jellegű saját tapasztalatai, kisebbségi
létéből fakadó érzékenységei, nehéz is felfogni a túlzottnak látszó re-
akciót. Talán a képzés során sem kapták meg az óvónők az ilyen
esetekben hasznos útmutatást. A megértés, az empátia azonban meg-
lehetősen hiányzik az óvodában, nemcsak a már említett
„értelemesség” hiányát emlegetve a beiratkozáskor, hanem a továb-
biakban is: „De ennek a másikja az, hogy akkor nem hozza, de jön a
Mikulás ünnepség, a karácsony, a farsang, az évszáró, a gyereket gyor-
san hozza. Mire jön Télapó, hogy legyen itt. Akkor nem sérelmezi
már, hogy az ő kisgyereket megbántotta egy gyerek. Tetszik neki a
farsang, hogy beöltözteti! Évszáróra hozták a középsős korú
gyerekeket is, mert akarták, hogy a gyerek oda kiálljon, és akkor
az egész cigányság és a sok magyar is azért nézze végig, hogy az ő
gyereke is! Nem baj, hogy alig tud valamit! Na mert akkor, ha nem
jár egész évben, egy-két hét alatt az óvónéni nem tudja behozni, az
egész évet. Nem baj óvónéni! Hagy álljon oda!”

Mennyire más hangszerelésben is el lehetne képzelni ugyanezt az eseményt. Mondjuk, hogy milyen nagyszerű, hogy legalább a szereplésekre, a farsangra be akarja hozni a gyerekét, hogy szeretné megmutatni mindenkinek, hogy milyen szép és nagyszerű az ő gyereke. Mennyire jól lehetne építeni erre, ha a pedagógusoknak az lenne a célja, hogy valóban a cigány gyerek a számára adatott maximumot érje el. De úgy tűnik, itt nem ez a pedagógusok célja. A túlzottnak látszó féltés és szereplés, vagy farsangi mulatságra való beöltöztetés közötti különbséget sajnos nem érzi, nem látja a vezető óvónő, és alighanem kollégái sem. A szülők viszont érzik, hogy valami nincs rendben azzal az értékrenddel, ahogy az óvoda az ő viselkedésükben keresi a hibát, ahogy őket hibáztatja a gyerekek elmaradásáért. A maguk módján reagálnak: ha a gyerek kicsit is nyugösködik, nem akar óvodába menni, a szülő elfogadja ezt.

Kik azok, akik szívesebben hozzák a gyerekeket, és kik azok, akik hamar feladják az alkalmazkodást? A vezető óvónő tapasztalatait kérdeztük erről, például lát-e összefüggést a szülők iskolázottsági mutatóival? „Ó nem! Szerintem nem, mert van, akinek megvan a nyolc általánosa, nagyon jó helyzetben van, megvan az emeletes palotája! Mert pontosan egy ilyen gyerekről beszéltem az előbb. Megbántották, rögtön nem hozták. Pedig azt mondtuk az anyukáról is, hogy na, ez egy jó alany lesz, együtt fog a család és az óvoda működni, szülő az óvodával, jól is indult minden. Aztán, mert a gyereket megbántották, a beceneve a kisiúnak Kincs, a családnak ő volt a kincs... aztán a nagymama, jött a nagymama, hozta az anyukát, és kész...”

Az a kulturális közeg, amelyből a kisiú, a család szemefénye, „kincse” jött, ismeretlen az óvónőnek. A jómód, a viszonylagosan magasabb iskolai végzettség nem jelenti azt, hogy ha a gyerek valamilyen hátrányt szenvedett, annyiban hagynák. Sőt, a falu egyik vezető helyzetben lévő roma családjánál még fokozottabb is lehet az érzékenység.

Ha különbség van a szülők és az óvoda véleményében, eltérően ítélik meg egy-egy gyerek helyzetét, és ez szélsőséges esetben még a gyerek otthontartásához is vezet. Különösen fontos lenne a kapcsolattartás a családdal. Erre ad(na) lehetőséget a szülői értekezlet vagy egyéb társas együttlét. Vajon járnak-e ezek a bizalmatlannak tűnő szülők az óvoda által szervezett összejövetelekre, a szülői értekezletre? Kiderült, hogy nem. De az is kiderült, hogy csupán a szokásos, semmitmondó témákról, a papírzsebkendő, és egyéb felszerelés bevételéről szólnak ezek az értekezletek. Inkább az óvodai információ átadása, mint egymás véleményének, értékeinek megismerése történik ilyenkor. Nem a számukra fontos és érdekes kérdésekről, például a bizalomról, a bizalmatlanság okairól szólnak ezek az összejövetelek. A roma szülők kevesebb, mint harmada jár a szülőikre. A napi találkozások persze jók, de akkor ott a gyerek, mindenkinek dolga van, nem valószínű, hogy az óvoda és a család közötti bizalom kialakítására

célzott beszélgetéseket ilyenkor lehetne folytatni. Bár az óvónő úgy érzi, hogy „minden reggel, a mindennapi találkozás, a személyközi kapcsolat ekkor érvényesül igazán, a reggeli órákban, szívesen elmondja búját-baját. Ha jönnek értük, megkérdezik, hogy jó volt-e a gyerek, és ez már nagy dolog, mert nem csak azt kérdezik, hogy mit evett, mit ivott. Megkérdezik, jó volt-e, nem történt-e vele valami baleset, egyebek, egyebek... általában az óvónők is úgy kezdik, hogy bármi kis karcolás van a gyereken, már úgy kezdik, hogy kedves anyuka, ez a véletlen dolog történt, de semmi baja sincs. Próbáljuk mi is, igyekszünk mi is toleránsak lenni...”

Van nyílt nap, nyílt hét, mód nyílik az irodai beszélgetésre, de ezek nem elegendők a kisebbségi problémák kezelésére. A nyílt napokat is csak két-három szülő látogatja. Az fel sem merül, hogy valaki csak úgy beüljön és ellegyen a gyerekekkel, és megnézzze, mi is történik bent az óvodában.

„Van, aki nem igényli, hogy kettesben, van, aki bejön, és hangosan, gyerekek, csoport előtt, nem számít. Van, aki igényli, hogy kettesben, és itt az irodában [beszélgessünk]. Be tudnak jönni, és hogyha valakinek valami problémája van, jövünk az irodába... Volt nyílt nap, nyílt hét... Ki van írva: nyílt nap, nyílt hét! Nem tudom, értjük-e egymást... Nem személy szerint, de mindenki meg van hívva. ...Nagyon kevesen jönnek, úgy hárman... 3 anyuka jött.”

Érzésünk szerint ez a propaganda és ez a módszer nem célravezető itt. Ha valóban ok nélküli félelmek vannak és a gyerekek csaknem kétötöde rendszeresen távol van az óvodától, más megoldásokra lenne szükség. Nyílik ugyan mód a szükség szerinti beszélgetésre, el lehet vonulni az irodába ha kell, de talán ez sem elég. Itt a csoportnak van problémája, nem az egyes embereknek. A romák még mindig bizalmatlanok a többségi intézménnyel szemben, ezt alighanem a csoporttal kellene megoldani valahogyan.

A település oktatáspolitikájában jelentős lépés volt a négy évvel ezelőtti döntés, melynek során megszüntették a szegregált óvodai csoportokat. Vegyes csoportokba járnak azóta a falu roma és nem roma gyerekei. Ettől az intézkedéstől főként azt remélték, hogy a roma szülők szívesebben fogják hozni a jobb színvonalú csoportokba a gyerekeket: „A cigányság beépült a magyarba! ... Négy éve van vegyes csoport... Előtte volt külön cigány ... lenti, ahogy jöttek be, nem tudom hogy látták-e azt az épületet, ami le volt zárva. És abban volt a cigány vegyes kis középső és nagy csoport. ... A magyar csoport itt fenn volt. Aztán a kisebbségi önkormányzat kérésére és a szülők javaslatára jött egyszer egy ilyen lehetőség, hogy mivel a lenti épületben voltak a cigány gyerekek és nem nagyon jártak, hozzuk őket ide fel, a magyar gyerekek közé, és hátha a fejlődés szempontjából is jobb lenne. Kicsit más körülmények között nevelkednének, és igazából most is azt mondom, hogy azt hittük, hogy nagyobb arányban lesz

ez a statisztikai útmutató majd jobb. Annak idején mikor felhoztuk, azt mondtuk, hogy akkor most a cigányok kicsit jobban fogják hozni gyermekeiket magyar csoportba, magyar gyerekek közé... És nem. Nagyon sokan hiányoznak mind a mai napig a középsős, sőt a nagy-csoportos gyerekek közül."

Vajon milyen volt az óvodai élet a szegregált nevelés idején és vajon hogyan fogadta a falu a nagy elhatározást, a nagy újítást? A „lent”-ből a „fent”-et? Ebből talán megérthetünk valamit a négy év alatt sem csökkenő bizalmatlanságból, amely még az iskolázott roma családoknál is elő-előjön az óvodával szemben:

„Hát megmondom őszintén, én optimista vagyok, most is azt mondom, hogy jó irányban fejlődünk itt az óvodában is. Mert négy évvel ezelőtt, mikor a cigány gyerekek feljöttek ide a magyar csoportba, a magyar gyerekek, nem egy úristen, nem akart a cigány gyerek mellé ülni! Nem és nem! A magyar gyerek cigány mellé!? A kis 3 évesek meg 4-5 évesek, és nem, nem! És ordítottak! A cigány gyerek, hogy jaj nem megyek a magyarhoz, a magyar, hogy jaj nem ülök a cigányhoz. És anyukám megmondta... Igaz, hogy ez már a negyedik év, de már szeptembertől vegyesen vannak. Mindenki egy tányérból eszik, kész, nincs megkülönböztetés, ugyanúgy rendezzük őket és ez már nagyon jó...

A szülők hogy vették? Hát jaj, hát eleinte nem. Hát amikor egy gyerek ment hazafelé sírva hogy jaj, anya! emellett ültem! Mondjad már óvónéninek, hogy ne ültessen mellé és ugye jött az anyuka másnap reggel, hogy hagy kérjen már meg bennünket! És az óvónéni megmagyarázta, hogy ez a gyerek is ugyanolyan, mint a másik. Az iskolába se veszik szét, meg sehol máshol! Meg kell a gyerekek tanulnia, előbb-utóbb el kell kezdeni, hogy márpedig egymás mellett kell élni, egymás mellett kell ülni. És szerintem ma már mindenki elfogadta ezt az óvodában. A szülők is akár cigány, akár magyar... Itt az óvodai dolgozók persze könnyen elfogadták. Ugyan ott lent, amikor meg volt a lenti épület, lent, olyat csináltunk például, hogy minden évben más-más óvónő, mindannyian részt vettünk az etnikumnak a nevelésében, nem úgy, hogy egy óvónőt vagy dajkát elküldtünk. Mindannyiunkra sor került. De annál jobb, hogy felkerültek, szem előtt a mi kis közösségünkben, együtt van magyar, cigány vegyesen."

Az interjúrészletből kiderül, hogy amikor még „lent” volt a cigány csoport, mindenkinek ki kellett vennie a részét „az etnikumnak a neveléséből”, tehát, hogy ez a váltógazdálkodás, a mindenkire sor kerül nem olyan feladat lehetett, amiért minden óvónő és dajka lelkesedett, nem vagyunk biztosak abban, hogy a „felhozatal” alapvetően meg tudta volna változtatni az óvónők és dajkák odafordulását, véleményét. Lehet, hogy most is csak kiveszik részüket, ellátják a nem-szeretem-feladatot? És talán ezt érzik a szülők, gyerekek? És a maguk módján adnak hangot véleményüknek? A maguk módján: a gyerekek otthon maradnak, ha lehet.

A hiányzások csökkentése érdekében az óvoda családot látogat, rábeszél, újra kimegy. Egy hét elteltével mennek megnézni, miért nem jön a gyerek, már amennyiben nem szól be a szülő, hogy beteg.

„A családnál elmondják, hogy jaaaj, óvónéni, hát beteg a gyermek. És vitte orvoshoz? jaaaj, hát nem a petri orvoshoz vittem, hanem ideoda, kezdik sorolni a településeket. És az óvónéni látja a gyereket, kérdezi, hogy beteg vagy? A gyerek kacag, hogy nem. Ott már egy kis becsapás van!”

Az óvodai hiányzásoknak tehát nem a sok betegség az oka. Akkor mi? Hogy látja ezt a vezető óvónő? „...Mert nincs kedvük a gyerekeket hozni óvodába. Nekem van egy ilyen érzésem, és erről sokat beszélgettünk. Van olyan anyuka, aki azt mondja, hogy ó, majd ráérek én 9 órakor felkelni, és különben is a cigányságnál van egy olyan – és ez az én saját tapasztalatom és véleményem –, hogy szeretnek sokáig fenn lenni este, anyukák és a gyerek is. 11 óra körül egy 5 éves, meg még később is, későn fektetik, és nem tudnak felkelni. Mi eltérünk a mi kis házirendünktől, hogy 8 óráig fogadunk gyereket, mi örülünk, ha fél tízig behozza. Mi akkor is átvesszük és akkor is örülünk, hogy bejön a gyerek és akkor is tudunk vele foglalkozni. És szerintem az, hogy nehezen kelnek fel, az anyuka is fáradt, az a valódi ok, hogy nem mosta ki a ruháját. Találkoztunk anyukával, aki azt mondta, hogy nincs ruhája a gyerekeknek, majd ha kimosom hozom.”

Természetesen a gyerekeket fel kell öltöztetni, törődni kell az időbeosztással, ez így van rendjén. De vajon minek ad egy óvoda prioritást? A gyerek felkészítésének vagy a szülő megnevelésének? Mit „üzen” az óvoda nap mint nap, ha későn kelnek vagy rendetlenek? A szülőn keresztül akarja nevelni a gyereket, vagy fordítva? Mi a fontos az óvodának? Az interjúban elmondottak szerint inkább az, hogy a szülőt alakítsa a saját képére és hasonlatosságára az óvoda, ha ez megtörténik, majd rendben lesz a gyerekekkel is a dolog. Ha nem – várják a kívülről jövő ötleteket, bánkódnak a helyzeten.

Az óvodai térítési díj ebben az óvodában 99 Ft egy napra, ezért kap a gyerek tízórait, ebédet, uzsonnát. A három és több gyerekeseknél természetesen itt is jár az 50 százalékos kedvezmény. Ahol gond a befizetés, a gyermekvédelmi támogatásból a szülő kérésére levonják a térítési díjat, és a különbözetet fizetik ki a szülőnek. „A 2750 Ft – ugye Feri, jól mondom –, és 2200 vagy esetleg csak 1500 a nyilvántartás alapján, a gazdasági vezetővel ellenőrzik, a különbözetet pedig átadja a szülőnek. A szülő tisztában van azzal, hogy a gyereke mennyit járt óvodába. Tudja, ennyit levonnak, ennyit pedig kap..., olyan nincs, hogy azért nem hozza, hogy megkapja ezt a pénzt, sőt, még örömmel nem jön fizetni, hanem azt mondja az élelmezésvezetőnek, hogy menjél, Zsuzsa, rendezd, csak vonasd lefelé. Én most is azt mondom, hogy ez az összeg a gyerek segítésére van. De van sajnos olyan szülő, aki felveszi a gyermekvédelmi támogatást, és odaadja az

apukának, hogy elkártyázza meg eligya meg egyebek, mert elkölti és a gyermek igazán nem élvezi azt, hogy gyermekvédelmi támogatásban részesült.”

Azért ebben az utóbbi esetben el tudjuk képzelni, hogy a befizetésekor sajnos nincs pénz az óvodára...

Az oktatási törvény lehetőséget ad arra, hogy ha az öt éves kort be-töltött gyereket nem viszi a szülő iskolai életre előkészítő foglalkozásra, vagy óvodába, a jegyző bírságot szabjon ki. Felmerült bennünk, hogy vajon élnek-e ezzel a lehetőséggel a településen, hiszen a hiányzások még a nagycsoportban is nagyon magasak.

„Nem, nem. Hivatalosan nem volt senki feljelentve” – tehát az óvoda kimegy, kérleli a szülőt, megpróbál a lelkére beszélni, de azért nem veszik annyira komolyan az óvodai hiányzásokat, mint az iskolait. A nagycsoportos, iskola előtt lévő gyerekek szüleinek „...sorozatban küldjük a felszólítást, és nagyon jó a kapcsolatunk a védőnővel. Az önkormányzatban dolgozik a gyámügyi előadó és a családsegítő kis hölgy” ... Tehát a gyermekvédelmi törvényt betartják, a társszakma megjelenik, van családsegítés. „Fokozatosan megyünk hozzá, aranyos, ha valaki egy héttől tovább nem jött, odaadjuk, ez itt a névsor. És ő adja tovább a védőnőnek és ő is rendszeresen kimegy. Ez most tavasszal indult be.”

Nem szeretnék elfogultak lenni a családsegítőkkal kapcsolatban, mármint nem szeretnék a szakmai sovinizmust képviselni, de tény, hogy márciustól valóban láthatóan csökkentek a hiányzások, sőt három addig meg sem jelent gyerek rendszeresen járni kezdett óvodába. Talán mégis lenne értelme az egyéni bánásmódnak? A személyre szabott megközelítéseknek? Sajnos ebben a kutatásban sem Dalospetriben, sem a többi településen nem tudjuk nyomon követni az óvodáztatás változásait a következő év során, pedig tanulságos lenne.

A beszélgetés során említett a vezető óvónő egy kislányt, aki nagycsoportos és egyáltalán nem járt, most kiségitőbe fog kerülni. Ezt az óvónő igen sajnálja, mert a szép, rendezett körülmények között élő gyermeket nem tudja „ott” elképzelni (a helyi speciális tantervű iskolára persze ez nem vet valami jó fényt!).

Később, a családnál kiderül ugyan, hogy volt néhány napos próbálkozás, de a gyerek megtagadta e próba után az óvodába menést, és az anya ebbe beletörődött, megértette. Úgy vélte, egy lánynak nem is annyira fontos az egész. A nővére is jól férjhez ment 7 osztállyal. A következmény azonban valójában nem valami vidám: „nevelési tanácsadóba küldtem, mert tanköteles volt és megy az eltérőbe. Ő az egyik... Az a gyönyörű, csodálatos kislány! Nem az, hogy azok ott másabbak, de nehezen tudom őt ott elképzelni, na. Nehezen ... Ez mind a szülő bűne.”

Mi viszont továbbra is azt firtatjuk, mi lehet az oka az óvodakerülésnek. Ha a helyi romák kb. 80 százaléka cigányul beszél otthon, azaz az óvodába kerülő cigány gyerekek nagyobb hányada cigányul tud jobban az óvodába kerüléskor, logikus lenne, hogy legyen cigányul tudó pedagógus vagy legalábbis dada az óvodában. A hét település között csak kettő volt – és ez nem Dalospetri –, ahol ez a könnyebbség megadatott a roma gyerekeknek. Természetesen az óvónők előtt nem titok, hogy a faluban cigányul beszélnek a cigányok. És azt is tapasztalják, hogy „természetesen az óvodába, mikor bekerül a gyerek, mi is nagyon nehezen tudjuk megérteni...”

Kérdés: vorbi romanisz kariszo?

Vezető óvónő: nem. Neem(mosolyog), nem tudunk cigányul, itt senki ... senki, itt se óvónő, se dajka senki nem beszél cigányul. Senki... de azért már körülbelül évek alatt rakódott valamennyi. De az iskolában sincs cigány oktatás! nekünk az alapokat úgy kell leraknunk, hogy magyarul ... a gyerek, aki bekerül az óvodába, ugyanúgy tud magyarul is, nemcsak cigányul!” – kerül ellentmondásba az óvónő a néhány mondattal korábban jelzettekkel.

A nyelvi problémák megoldása egy roma kisgyereknél – és bizalmatlan családjánál – nem a cigány nyelv pontos grammatika ismeretét vagy a folyamatos magas szintű társalgást jelentené, hanem azt a néhány barátságos, ismerkedő formulát, amelyet az évek alatt megtanulhattak volna az óvoda pedagógusai – ha lett volna kedvük erre. Mert senki nem követeli meg tőlük ezt a tudást és ezt az attitűdöt. De senkinek nem volt hozzá kedve. És talán ez mutatja leginkább a problémák gyökerét, a feloldhatatlan bizalmatlanságot, amely a tünnető távolmaradásban mutatkozik meg. Természetesen megoldják a magyarul nem tudó kisgyerekekkel az alapvető kommunikációt, de nem oldják meg a két kultúra közötti megértő kommunikációt. Az óvónő elismeri, hogy a kisgyerekeknek, amikor cigány anyanyelvüként az óvodába kerül „hát biztos hogy van [nyelvi problémája], de a személyközi kapcsolat az óvónénivel a napi nyolc óra során azért már segít... Nehéz, nehéz az óvónőnek és a gyerekeknek is, de a metakommunikáció: a gyerek úgyis addig magyarázza, míg meg fogjuk érteni, és megfogja a kezünket, hogy gyere, gyere...”

Tehát ha nagyon fontos, a roma kisgyerek majd csak odahúzza az óvónénit, kész-passz, meg van oldva.

Az óvoda (és az iskola is) láthatóan nehéz pénzügyi helyzetben van; nemcsak a felújításra szoruló épületek, felújításra szoruló és kiegészítésre váró eszközpark mutatja ezt, de beszélgetőpartnereink is bizonygatták. Ennek ellenére kevés aktivitást tapasztaltunk az óvodánál valamilyen egyéni pénzszerzési akció lefolytatására. Nincs alapítványuk, nem nyújtanak be pályázatokat. Egyetlen próbálkozásuk is régebbi és a helyi kisebbségi önkormányzattal együtt, alighanem annak támogatásával és noszogatásával történt: „három évvel ezelőtt a kisebbségi önkormányzattal együtt pályáztunk egyszer, sportfelszerelésekre, de nem sikerült. A kisebbségi önkormányzat elnöke viszont

nagyvonalú volt, mert ők megkapták ezt, és kaptunk különböző labdákat.”

És visszatérünk a szűkös költségvetésre: „mi másfél milliós költségvetéssel dolgozunk. A víz, a gáz 500 ezer, a villany 400 ezer, ez már 1 millió, szippantás, és így nincsenek játékokra pénzek. Festésre nincs, játékokra nincs” – és folytatódik a panasz: „Ezer éves fejlesztő eszközeink vannak.”

Ha nincs pénz, nincs eszköz, egyre több dolgot kell a szülőktől kérni, nemcsak a babzsákhhoz való babot vagy kukoricát, nemcsak a labda helyett a mozgásfejlesztést szolgáló babzsák elkészítését, hanem „biztosítani kell a szülőknél törülközőt, váltóruhát, váltócipőt, ágyneműt, és minden második pénteken hazavinni az ágyneműt és hétfőn tisztán visszahozni. Ez nem jelent problémát, megszokták, tizen valahány éve így működik. ... Ha egy gyerek nem hoz ágyneműt, a szülő 1 óra után érte jön. Van ilyen is! És akkor a szülő elviszi 1 óra után.”

Alighanem ez a „kistaffírozási” kényszer sem segíti elő a cigány gyerekek óvodai látogatását. Ha belegondol, az óvónő is érzi, hogy néhol komoly terhet jelenthet mindez.

„De másrészt a szülőket is megértem, mert miből, hogy. De azért, hogy elhozza az óvodába, nem hiszem el, hogy nincs annyi egy gyereknek itt Petriben, amivel szépen, rendszeresen tudná járatni, hiszen nem kell, csak két ruha. Nem hiszem el, hogy ilyen nehéz hátránnyal küzdenének, éppenséggel azok, akik nem járatják a gyereket óvodába. Bejön a gyerek az óvodába. A cigányok 90 százaléka kapja a gyermekvédelmi támogatást, szerintem 80 százalékuk igazán ezt a gyermek védelmének érdekében használja fel. Hozza az anyuka az óvodába, étkezik is, megvan az anyagi háttér, megvan az a két rendbeni ruha. Ha nyáron nem hozom a gyereket óvodába, megpróbálom a gyermekvédelmi támogatást úgy fordítani, hogy veszek belőle egy pár darab ruhát. Ezt mondom én, persze, ezt mondjuk mi ... hogy egész nap nincs otthon, hogy normális körülmények között nevelkedik, és biztos embert formálnak abból, aki megkezdte a kiscsoportot, a középső csoportot...”

Így látja az óvónő. De úgy tűnik, a szülők nem egészen így látják. Talán nem is kap meg mindent az óvodában? – vélheti némely bizalmatlan és aggódó szülő. Talán nem gondolkodik olyan precíz beosztással, mint amit az óvónő elvárna. Talán másra fordítja a pénzt, mint ahogy az óvónő tenné a helyében.

Az óvónő elemzéseiben sokszor elrugaszkodik saját tapasztalataitól. Ha rákérdezzük, tudja, hogy van olyan család, ahol éheznek, a hónap végén az egy kilós kenyeret is gond megvenni. Náluk bizonyosan gond az óvodatérítési díj, a váltóruha, -cipő, ágynemű stb., az óvoda különböző kérései. Bizonyosan nem igaz tehát, hogy a faluban senkinek nem jelenthet gondot az óvoda kéréseit teljesíteni. Az is figyelemre méltó, hogy más segítség meg sem fordul a pedagógus fejében, mint a gyermekvédelmi támogatás „hivatalból” való begyűjtése.

tése. Ha alkoholbetegek a szülők, miért nem segít nekik pl. a családsegítő? Miért jelent gondot az óvónőnek, hogy élettársi viszonyban vannak a szülők? Az óvónő nyilván a gyerekekért van, de a gyerek nem szemlélhető külön a szülőtől. Lehet, hogy aranyosnak, kedvesnek tartja a gyereket – de a szülőket bűnösöknek, hanyagnak. Van olyan elesettebb család, ahol a feltehetően alkoholista anya szinte kerüli az óvodát. Alighanem oka van rá, alighanem nem az óvoda az a hely, ahova problémáival fordulhat. És nem a vezető óvónő az, aki ebben segítségére lehet, még azzal sem, hogy tanácsot adna.

A családoknál készült interjúk közül egyetlen részletet választottam. M. Erika az óvoda legtöbbet hiányzó gyereke, szeptember és május között mindössze 19 napot volt óvodában, ezt is csak március után. Régi, elhanyagolt 2 szoba-konyhás házban lakik a hat gyerekes család. Vízet a szomszéd utcából hordanak, fával, hulladékkal tüzelnek. A szülők 25 évesek, az anya gyesen van legkisebb, 1 éves gyerekével, az apa alkalmi munkákat vállal. Ezen kívül csak a családi pótlékot és a gyermekvédelmi támogatást kapják. M.-né 16 évesen ment férjhez, ő helybéli és 8 osztályt végzett a petri iskolában. A férje egy szomszédos községből való, csak két osztálya van. A hat gyerek közül 9 éves a legidősebb. A ház előtt, a lépcsőn ülve beszélgettünk az anyával, körülöttünk jött-ment az összes gyerek. Jelenleg három gyereket járatnak iskolába, illetve óvodába. „Egy kisiú jár iskolába. Az óvodába ketten járnak. Rendszeresen!! Csak olyan feltétellel nem, ha nincs úgy tisztájuk, mert nincs úgy rá pénzem, hogy mossak róluk. Akkor bejelentem...”

Kérdés: ez azt jelenti, hogy csak egy garnitúra ruha van?

Anya: igen

Kérdés: kértél-e segítséget valakitől, hogy vegyél egy váltás ruhát a gyerekeknek?

Anya: még sajnos nem.

Kérdés: ki adhatna?

Anya: hát az alelnök asszony esetleg. Az. De eddig senki, sajnos nem. Voltak kint, a tanácstól, hogy rendezzem a gyerekeket iskolába, óvodába, aztán rendbe jött, azóta járnak.”

Alighanem arról az akcióról van szó, amit a családsegítő feladatokkal megbízott önkormányzati tisztviselő tavasszal folytatott, aminek eredménye látszik is a hiányzási statisztikán. M. Erika addig egyáltalán nem volt óvodában, M. Krisztina sem, igaz, ő be sem volt íratva. De a rendszeresség talán enyhe túlzás, mert 8 napnál többet nem volt bent Erika, 7-nél többet Krisztina. Hogy nem lehet könnyű az óvodai elvárásoknak eleget tenni ilyen jövedelmi és higiénés viszonyok mellett, az biztos. A vezető óvónő ugyan nem tudja elképzelni, hogy ne legyen tiszta váltóruhája egy gyereknek, de mi el tudjuk képzelni a látottak alapján.

Talán nem is a térítési díj a legnehezebben előteremthető kívánalom, hanem az óvónő által felsoroltak, kezdve a tiszta váltóruhán, folytatva a ágyneműhuzaton stb.

Kérdés: mennyit kell fizetni a gyerekek után?

Anya: 1800-at, összesen a kettőnek ... hát nem olyan könnyű. Tar-
tozok soknak, boltosnak is. 4-500 Ft árut szoktak adni, azt meg kell
adni, ha adnak..." Persze kamatra, mint mindenütt.

Kérdésünkre ugyan azt állítja az anya, hogy vele meg a gyerekek-
kel az óvodában „...kedvesek, kedvesek. Azt mondják, hogy koszosan
járnak, nem tisztán járnak. Pedig én minden nap mosok, meg 3-4-szer
is lemosom őket, hogy tisztában legyenek. És ha úgy, ha nincs, akkor
ha nem tudnak segíteni így a boltos, ultrával, mosóporral, akkor nem
tudom engedni a gyerekeket.

Kérdés: ha bemész a tanácsba, hogyan fogadnak?

Anya: ottan nem is segítenek. Azt mondják, kapják a családit, a
gyest, osszák be aztat. De ennyi gyerekeket eltartani annyi pénzből,
abból az 50 000 Ft-ból, az kevés. Ruhákra, cipőkre, még a tisztaságra is!

Kérdés : miért vállaltatok ennyi gyereket?

Anya: hát mert szerettem, meg szeretem a mai napig a gyerekeket,
és nem szeretem elvéteni, inkább szenvedek, küszködök, de akkor se!

Kérdés: van más megoldás is, nem?

Anya: igen ... nem csak utána, miután meglett ez a 6 gyerek hogy
feltétetni a hurkot, meg más ilyesmit."

Feltehetően inkább a gyerekek hagyományos szeretete játszik köz-
re a hat gyerek világrahozatalában, nem az, hogy nem tudott volna
a 25 éves asszony a fogamzásgátlásról, de hát nem is ez kutatásunk
tárgya.

Az óvodai mulasztásoknak itt biztosan van egy olyan összetevője,
mely a ruházat, illetve e megkívánt higiénés állapot hiányára vezet-
hető vissza. Az anya nem akarja kitenni sem a gyerekeit, sem magát
annak, hogy állandóan koszosnak nevezik. Biztosan nagy erőt fejt ki,
segítség nélkül, fával fűtve, messziről hordva a vizet, mintha sok-sok
évtizeddel korábbi komfortviszonyok között lennének. Igen ám, de az
óvoda az automata mosógéppel előállítható viszonyokat képviseli.
Ennek nem fog tudni megfelelni az M. család. Nincs is elég holmi,
de nincs is lehetőség arra, hogy az óvoda által megkívánt módon
legyenek a gyerekek kitatarozva. Akkor inkább maradjon otthon, nyil-
ván mindenki meg is érti. Hogy aztán majd mi lesz? Elképzeljük...

Családi segítséget nem kaphat M.-né, „ Sajnos a szüleim meghal-
tak, nekem nincs senkim.” A félig árván felnőtt asszony nemcsak na-
gyon szegény, hanem nagyon magárahagyott is. „Nyolc éves vol-
tam... Anyukám nevelt, csak apukám halt meg. De ő sem él már
(sír)..."

A nehéz helyzetben sem a család nem tud segíteni neki, de hiva-
talos helyről sem kap segítséget. Az óvodától sem.

Kérdés: ... kitől várna és milyen segítséget?

Anya: így anyagi szempontból ... ugye ... hogy bútorra, gyerekek-
re, kis ruhákat ... tanácstól, ha tünnának, vagy aki tud ...

Kérdés: ha a férjének lenne rendszeresen munkaviszonya, az segí-
tene?

Anya: az jó volna.

Kérdés: mennyi kellene, hogy rendszeresen keressen, hogy rendbe tudjanak jönni anyagilag?

Anya: hát ... úgy 10 000 Ft.

Kérdés: havonta?

Anya: igen. Ez elég is volna. Havi 10 000 Ft.”

Igazán nem mondható nagy igénynek. Ha csak ilyen minimális segítségre lenne szüksége anyagilag, ezt meg kellene adni a szociális támogatórendszernek. Ha azon múlik egy – és nyilván nemcsak egy, mert a kismintás vizsgálat kiterjesztése sokkal több Erikát és Krisztiánát találna – kisgyerek iskolai pályafutása, hogy nem tudták óvodába járni, mert nem volt megfelelő váltóruhája, és ezen sem a szűkebb, sem a tágabb közösség nem segít, az egész oktatási és szociális ellátórendszert kell hibáztatnunk ezért. Nem lenne szabad felmerülni egy ilyen problémának, és abban az óvodában, ahol valóban a gyerek fontos, nem is merül fel, valahogy megoldják (láttunk példát erre is, más óvodában). Lehetne persze valóban állami feladat az óvoda ingyenessé tétele, amibe beletartozna a szükséges felszerelések biztosítása az intézmény részéről. Ha váltóruha kell, erről, ha tornacipő, arról, ha festék, a festékről kellene gondoskodni. És ezt nem szabadna az óvodák találékonyosságára bízni, mint ahogy most teszik. Ha pusztán gazdaságilag szemléljük, akkor is sokkal jobban járna a társadalom a viszonylag csekélyebb befektetésekkel, hiszen a speciális tantervű iskola drágább és az onnan kikerülő potenciális munkanélküli ellátása még drágább, mint a tornacipő, a váltóruha és a kispárnahuzat.

(Folytatjuk. A vonatkozó hivatkozásokat a következő számban közöljük.)